

RAMON FOLCH

«La biosfera funciona en cicle tancat: Només plou aigua reciclada»

L'ecòleg Ramon Folch edita 'Abecedari socioecològic' (Mètode, 2021), una col·lecció fascinant de reflexions sobre tots els temes possibles des de les perspectives creuades de l'ecologia, la sociologia i l'economia.

Per Alex Millan / @alexmillanbeser
Fotografies de Marina Reales

Mètode edita en un sol volum tots els articles que l'ecòleg Ramon Folch ha anat publicant en una secció fixa de la revista durant onze anys. L'autor els ha organitzat en format de diccionari, a l'*Abecedari socioecològic*, un volum singular per a la mirada crítica i el saber enciclopèdic del seu autor.

—A l'*Abecedari socioecològic* diu que “la socioecologia ve a ser una aproximació transversal a la globalitat socioeconòmica i ambiental” però després recorda que “no existeix” i “no s’ensenyava com a tal a cap universitat”. És un invent seu?

—Sí. Realment ho és. M’ho vaig inventar jo. El que passa és que ha fet fortuna i actualment moltes persones el fan servir i hi ha professionals de les ciències ambientals o de l’ecologia que es denominen socioecòlegs. La socioecologia és el resultat d’interseccionar diverses disciplines.

Cada cop sabem més coses, però sovint no sabem saber-les. Acumulem informacions, però ens falla el coneixement, i encara més la saviesa.

—La culpa és d’internet?

—No. És degut a la quantitat enorme de coneixements generat a les últimes dècades. El volum de coneixement generat és colossal i no hi ha hagut un sistema de digestió pedagògica de tot això.

Durant segles ensenyàvem el que se sabia i les petites novetats les incorporàvem al corpus dels coneixements. Però, és clar, això s’ha multiplicat fàcilment per mil i no sabem encara com gestionar-ho. Internet és un element més que ho acaba d’embolicar tot. Com que podem accedir a tot, no tenim consciència d’aquesta pèrdua de domini de la situació. Internet és una mena de pròtesi intel·lectual i això ens fa perdre encara més la consciència d’aquest problema.

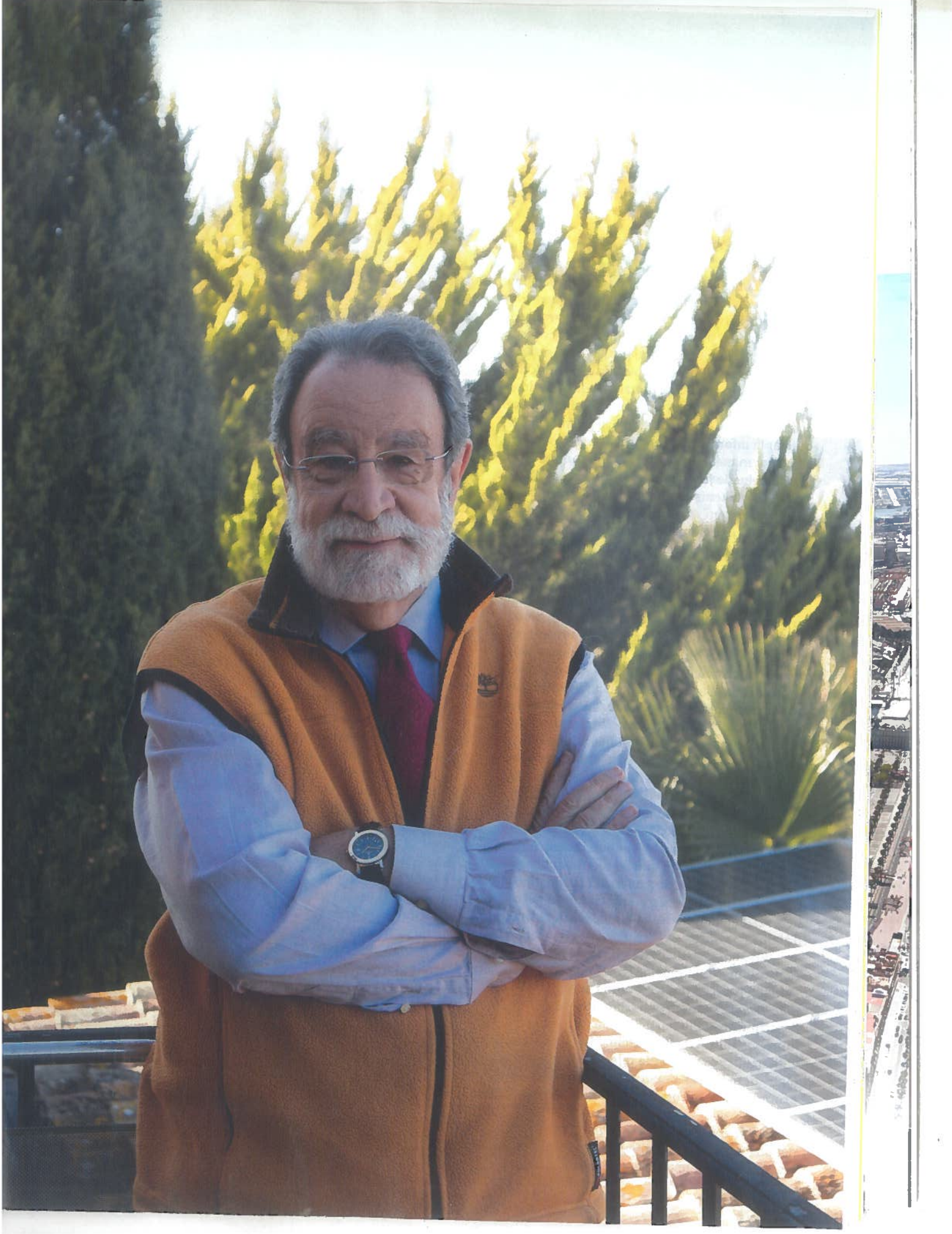
—Al mateix temps internet també ha permès que la comunitat científica col·labori, intensament i globalment, en la recerca de vacunes, per exemple.

—Sí, internet ha permès que tot el que es va esbrinant es pugui saber immediatament arreu del món i que sigui accessible per a tothom.

—Vostè va dirigir la *Història natural dels Països Catalans (1984-1992)*, una obra monumental en el seu moment. Actualment internet funciona com una gran enciclopèdia?

—La *Història natural dels Països Catalans* va ser una anomalia, com tantes altres del nostre país. Estava tan fora d’època com voler la independència en el segle XXI. Però no la teníem i per això calia fer-la (amb la independència, també). Vam crear la darrera i més moderna història natural, segurament la millor de les disponibles (amb la independència, ja veurem).

→

→ Ara, trenta anys després, ja no es podria fer. La nova generació digital a penes llegeix llibres. El mal és que a internet no hi és tot. És un prodigi d'accessibilitat, però hi manquen moltes coses, moltíssimes. Pertocaria penjar-hi la *Història natural*... i tota la bibliografia publicada en els darrers cinc segles. Així i tot, i malgrat els cercadors i els hipertextos, continuaríem necessitant el bon criteri del consultador i la seva capacitat de jerarquitzar la informació. Google no pensa (o potser sí, potser massa...).

—Qui ha de jerarquitzar la informació?

—Hem de tenir en compte que, des de fa quinze o vint anys, tot el que es genera de nou s'incorpora directament a internet. Molts avenços del coneixement van directament a internet sense passar pel paper. El problema és que tot el que s'havia generat abans ha quedat en un univers una mica el·líptic, per dir-ho d'alguna manera: existeix, és a les biblioteques, però hi ha generacions que no han posat mai els peus a la biblioteca. I si no ho troben a internet —perquè és coneixement generat fa setanta o vuitanta anys, arriben a la conclusió que no existeix. L'altre dia em vaig trobar un noi que, precisament, em va relacionar amb la *Història natural*..., i em va dir, amb tota la seva ingenuïtat i sinceritat: "Nosaltres —va dir referint-se a la seva generació—, com que no llegim llibres..." Amb la mateixa espontaneïtat que podia dir que li agrada més la platja que la muntanya. Què vol dir que no llegim llibres? Però això no és culpa d'internet, que només és un instrument. És culpa d'un moment sociològic en què no hem sabut encara situar aquest instrument en el lloc que li toca. O bé, si és que ha de ser el vehicle comú del coneixement, hauríem d'abocar tot el que existeix d'abans.

—En alguns articles del llibre, el títol ja és revelador del tema ("Aigua", "Vida"), però en d'altres, com l'article "Zweig" comença parlant de l'escriptor i acaba parlant de la imprevisibilitat de l'evolució: "La vida no disposa d'un pla teleològic, però l'atzar s'ocupa de fer propostes". Com construeix els articles?

—Amb el temps, he desenvolupat una mirada socioecològica, és clar. René Magritte deia que mirava

un ou i veia una gallina. A mi em passa una cosa semblant. A partir de qualsevol provocació de la realitat, teixeixo una malla de relacions. Amb els articles de la secció "Sociofolcologia" —així és com Martí Domínguez s'entestà a denominar la meua secció a *Mètode*— em passa el mateix. Penso en els bacteris i acabo fent una columna que intitulo "Jo", perquè explico de quines cèl·lules estic fet, la qual cosa em porta a combatre els prejudicis cognitius i a parlar de paradigmes i epistemologia.

La majoria d'aquestes columnes de *Mètode*, que són la base de l'*Abecedari socioecològic*, porten títols desconcertants perquè neixen del desconcert que, inicialment, em produeix l'observació de la realitat. He ordenat els títols alfabèticament i per això dic que el llibre és un abecedari, en la línia dels diccionaris d'autor, com el memorable *Dictionnaire philosophique* que Voltaire publicà l'any 1764. Però de totes aquestes provocacions desconcertades ha acabat sortint un obra de concertació socioecològica...

—Encara es confon l'ecologia amb l'ecologisme?

—Més que això: moltes persones no saben què és l'ecologia. Es pensen que és un conjunt de pràctiques *light* més o menys esotèriques. És clar que tampoc no saben què és la química, assimilada a maldat metzinosa gestionada per multinacionals perverses. L'ecologia o la química són branques de l'arbre de la ciència. Les seves consecucions en el camp del coneixement poden ser ben o mal aplicades, és clar, però ja se sap que el ganivet depèn de la mà que el branda.

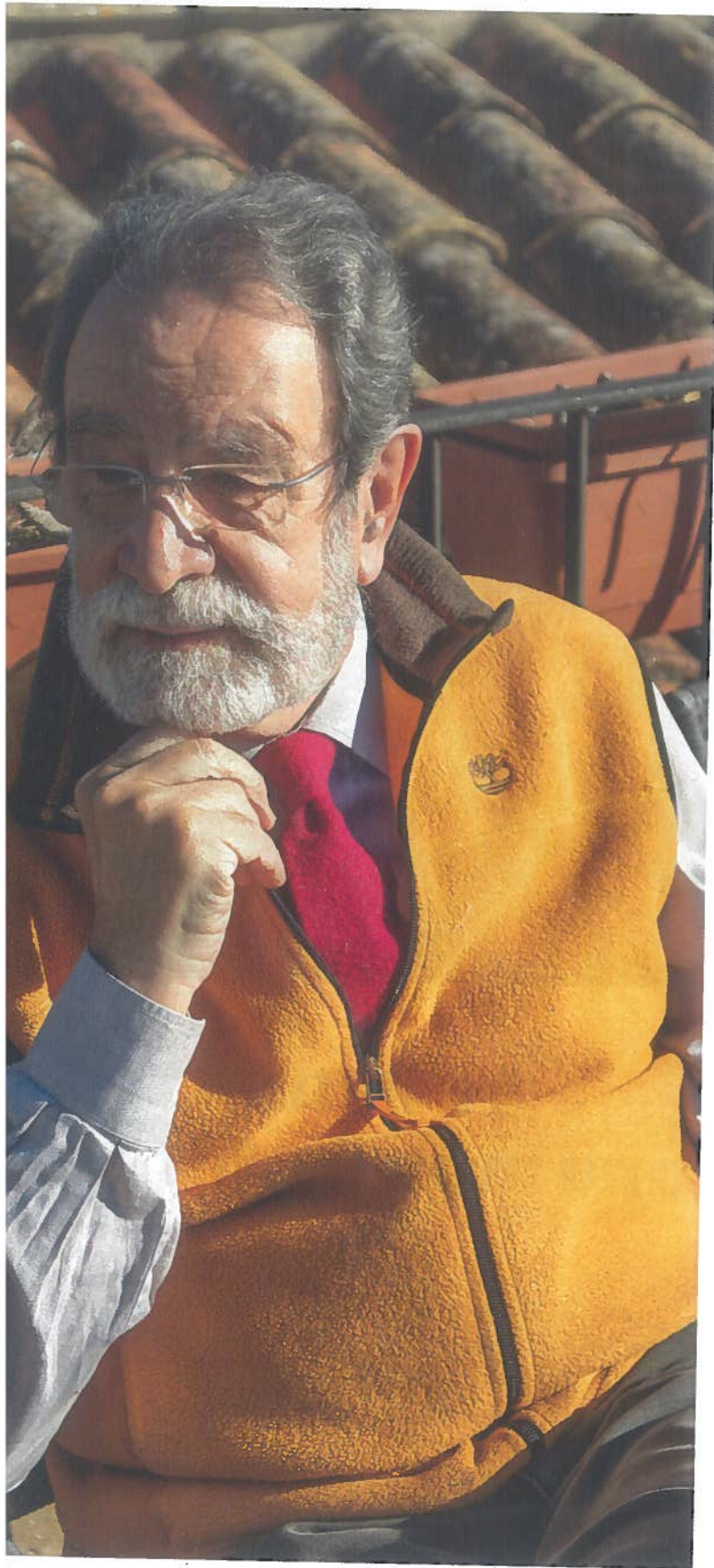
Margalef deia que ecologia és a ecologisme com sociologia és a socialisme. No hi ha ecologisme (que és un moviment social) sense bases ecològiques, naturalment, però alguns pretesos ecologistes semblen ignorar-ho. Jo soc un ecòleg

ecologista que es dol que no siguin ecologistes tots els ecòlegs i que celebraria que tots els ecologistes sabessin prou ecologia.

—Com veu el discurs de Greta Thurnberg sobre el canvi climàtic i la seva influència sobre la societat?

—Greta Thurnberg atreu els joves cap a la causa sostenible i això em sembla bé, és clar. Té un discurs mediàticament atrac-

tiu. Ella mateixa, en ser una adolescent hiperbòria i afectada de la síndrome d'Asperger, és ja una atracció. El mal és que en aquest frívol univers de les xarxes socials funciona com una prescriptora d'opinió. Segurament ho és, de fet. Però el que ens cal no són opinions prescrites, sinó criteri contrastat.

Hi ha massa predicadors. S'adrecen a la fe del públic. La fe no necessita saber, li basta creure. No es pot exercir la democràcia amb creients, el que calen són entesos. No dic especialistes, sinó entesos, persones que entenguin i raonin. Em preocupa que encara ens embadaleixin les Joanes d'Arc. Dit això, Greta Thurnberg, que és filla d'actors i se li nota, mereix la meva simpatia; els seus epígons, no tant. Tant de bo que emuli amb precisió i rigor el seu avantpassat Svante Arrhenius, Premi Nobel de Química...

—La pandèmia de la COVID-19 és una conseqüència de la pressió humana sobre ecosistemes verges? Hi haurà noves pandèmies?

—Més aviat és conseqüència de la hipermobilitat de persones i mercaderies lligada a la mundialització de l'economia. La novetat de la COVID-19 no ha estat el brot epidèmic, sempre n'hi ha hagut, sinó la rapidesa amb què ha esdevingut pandèmia.

Comencem a saber coses del virus. Quan jo vaig acabar la carrera de biologia, l'any 1968, encara no se'n sabia quasi res. Són fragments replicables d'informació genètica, abundantíssims arreu. El nostre mateix genoma presenta virus incorporats al llarg de l'evolució (des que ho sabem, entenem millor els processos evolutius). Alguns són patogènics; si els escampem a tort i a dret, patirem. En tot cas, muten constantment, de manera que ja ens podem anar preparant.

—En diversos articles del llibre ("Economia", "Entropia", etc.) analitza el sistema econòmic des del punt de vista de la socioecologia i acaba conclouent que l'economia circular és la més justa.

—La biosfera funciona en cicle tancat. Tot el que hi ha ara és el mateix que ja hi havia fa milions d'anys, més o menys transformat. L'aigua és el cas més vistent. Només plou aigua reciclada. Ens sembla puríssima perquè, en evaporar-se del mar o dels rius, o en ser transpirada per les plantes, perd tots els contaminants que pugui haver adquirit. Amb els àtoms dels materials, igual: són els mateixos, recombinats d'una manera o altra. És tan evident que ens costa de veure.

El sistema productiu i de consum dels humans sembla ignorar-ho, sobretot d'ençà de la revolució industrial. Bàsicament, fabriquem residus. Més que mai, d'ençà de la invenció dels plàstics. La vida útil dels artefactes és molt més curta que la seva vida material: envasos, automòbils, productes amb obsolescència programada... Per això →

→ se'ns acumulen els residus i ens ofega la contaminació, sigui a nivell local, sigui a nivell global (canvi climàtic). L'economia circular minimitza totes aquestes externalitzacions i per això és sostenible. Però no pot funcionar al si d'un sistema financer que no penalitzi les externalitzacions i no premii les complecions. El paradigma de la sostenibilitat, basat en l'economia circular i la redistribució equitativa, tracta de superar aquesta situació. Explicar-ho és difondre criteri, ho trobo a faltar...

— **Què fa tan difícil, doncs, que tota l'economia del reciclatge no sigui encara capaç de reciclar la majoria del plàstic en un país desenvolupat com el nostre?**

— Els humans som covards i mandrosos. Per això ens resistim als canvis. Propendim a fer el que ja sabem fer, no el que convindria que féssim. El problema dels vells experts és que saben massa del que ja no cal. I el problema de les indústries consolidades és que han invertit massa en el que ja hauria d'haver passat a la història. Ens costa reconsiderar models i paradigmes, per això reiterem els errors.

El reciclatge pot estar bé, però primer cal prolongar usos i reutilitzacions. Abans de reciclar preguntem-nos si cal fabricar aquell producte. Convindria fer coincidir la vida material dels artefactes amb la seva vida útil. La millor teràpia és la prevenció. Ara som una societat de mutilats que somnia en pròtesis reparadores. Valdria més que penséssim com conservar totes les extremitats. Construir la sostenibilitat no és allargar l'agonia de la insostenibilitat.

— **Molts dels seus articles destaquen la complexitat de fenòmens tan quotidians com l'arribada d'aigua potable a les nostres aixetes, de llum a les nostres llars o de peix fresc a les peixateries, cada dia. A "Gratitud", recorda que "les coses extraordinàries de què disposem són vistes com banalitats irrellevants, fet que ens predispesa a la queixa de malcriat" i afirma que "devem molt" a "la civilització industrial".**

— A l'*Abecedari socioecològic* ja dic que "El model industrial i capitalista se'ns ha escapat de les mans", però també recordo que hi ha anat acompanyat d'un moment civilitzador i hem acumulat un munt de consecucions tecnocientífiques. Als hospitals atenen els pacients amb molt d'èxit i gaudim d'una doble seguretat alimentària. L'aproximació socioecològica ens invita a considerar també aquests aspectes de la qüestió. Aquests pretesos paradisos virginals sense aigua corrent i segura, on la mortalitat infantil és elevada i els adults passen fred o massa calor, no em semblen gaire seductors. ●

La Patum, una mirada de futur

Des de finals de 2019, la ciutat de Berga compta amb unes esplèndides sales d'exposició al claustre del convent de Sant Francesc. Després de set segles de presència franciscana, un acord de cessió va permetre mostrar-hi la magnífica exposició antològica de l'enyorat pintor Joan Ferrer.

Text i fotografies de Quirze Grifell